Токмань Ганна Леонідівна,
доктор педагогічних наук, професор,
кафедра української і зарубіжної літератури
та методики навчання,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

МЕТОДИКА ШКІЛЬНОГО ПРОЧИТАННЯ СУЧАСНОЇ НЕОАВАНГАРДИСТСЬКОЇ МІЛІТАРНОЇ ПОЕЗІЇ

Наш час висунув нові проблеми навчання української літератури в середній школі. Серед них така: методика шкільного прочитання сучасної неоавангардистської мілітарної поезії. Пропонуємо принципи і шляхи аналізу й інтерпретації віршів цього типу. Екзистенціально-діалогічний підхід до прочитання лірики базується на принципах діалогізму та екзистенціальності.

Вивчення ліричного твору передбачає різноманітні етапи навчальної діяльності, методи, прийоми, технології, форми тощо. Проте ключовим має бути прочитання – у сенсі: аналізування й інтерпретування тексту. Враховуючи специфіку творів, пропонуємо такі методичні шляхи екзистенціально-діалогічного прочитання сучасної неоавангардистської мілітарної поезії: 1) текстуальне проблемне тлумачення твору; 2) ейдетичне тлумачення сітки образів; 3) компаративне тлумачення творів класичної і сучасної мілітарної поезії. Безсумнівно, можуть бути й інші способи дослідження ліричного твору в єдності змісту і форми. Зупинимося на запропонованих нами та наведемо приклади застосування методичних рекомендацій.

Текстуальне проблемне тлумачення твору відбувається шляхом, запропонованим Роланом Бартом: текст ділимо на невеликі частини («лексії»); поступово, від першого до останнього рядка, читаємо («прогулянка текстом») – із зупинками для тлумачення, декодування прихованих смислів. Як приклад, ми напрацювали текстуальний аналіз вірша Ярини Чорногуз «[мертвих немає]» [3, с. 112–113]. Наведемо його фрагмент.

Назва твору «[мертвих немає…]» начебто просто потверджує загальноприйняту думку про відхід людини із земного простору після смерті – дійсно, мертвих немає поруч з нами. Проте три крапки в кінці назви становлять

загадку. Зацікавимо учнів завданням розгадати загадку крапок у назві вірша Я. Чорногуз. Для цього треба уважно, вдумливо прочитати текст твору.

- Яке уточнення до назви має перший рядок тексту? Поясніть його. «мертвих немає на тім світі», – уточнює назву авторка, розбиваючи міф про існування потойбіччя і перехід у нього душі людини після смерті.

- А де ж тоді вони перебувають за художньо-філософською версією Ярини Чорногуз? Учні читають: «вони б'ються за плечима живих, / кладуть десять ворогів одним махом». Дуже важливо пояснити сенс цих слів, хай читачі інтерпретують значення сюрреалістичної картини, створеної поеткою в художньому хронотопі вірша.

- Як самі загиблі за волю України герої пояснюють свою присутність на землі? Вони «на перекурі між обстрілами / шепочуть живим / смерть – це те, що ми вже пережили / а бачте, ми б'ємося все одно з вами далі». Згадаймо одне з майданівських гасел: «Герої не вмирають!». Авторка ніби продовжує це твердження: не тільки живуть у пам'яті народу, а й допомагають взірцем мужності й хоробрості боротися за свободу тим, хто стане на їхнє місце.

Другий шлях: пообразний. Позаяк сюрреалістична поетика може домінувати у вірші, тож (особливо коли це розлогий верлібр і пройти ним порядково надто довго для уроку й важко для збереження єдності розмислу) доцільно вдатися до ейдетичного тлумачення сітки образів, з яких зіткано вірш. Читаємо досить великі частини тексту, які викликають в уяві певний складний, химерний, надреальний образ, – і запитуємо учнів, що вони уявляють, який сенс у цьому образі. Пропонуємо фрагмент ейдетичного аналізу із зазначенням рис сюрреалізму вірша Я. Чорногуз «[духи лісу і піль]» [3, с. 54–57].

- Який образ ви уявляєте з початкових рядків вірша? Як співвідносите цей образ з реальністю? *«Фронт з'їдає моє серце і моїх товаришів./ З'їдає всі мої слова / та задивляється на решту мого тіла. // У старих міфах розповідається про часи, коли / приходив велетень,/ якому віддавали щомісяця 10-15 найкращих / хлопців і дівчат,/ аби втамувати голод та купити спокій для селища.// Земля сірої зони розкриває періодично свою пащу,/ аби нами втамувати голод війни».*

Це – мілітарна сюрреалістична поезія. Перший надреальний образ, який створює авторка, – образ не війни загалом, а саме образ фронту, ЛБЗ – лінії бойового зіткнення. Фронт асоціюється в поетки з міфічним велетом-канібалом, що пояснюємо смертельною жорстокістю й частотою боїв.

- Яким є наступний образ у вірші? Яка його реальна сутність і художні особливості змалювання? «*Але ворог наш – аж ніяк не велетень./ Він дрібний і бере тільки дрібною великою кількістю / Не дивно, що зло / у старих міфах малювалося як чума,/ як сукупність дрібного у великій кількості,/ як саранча,/ що з'їла весь урожай, як щурі, які небезпечні лиш / тоді, коли їх багато, та нічого не варті поодинці./ Росіє, це і є ти. Багато дрібного у великій кількості».* Це – образ московії, – скажуть учні. Він відповідає не стільки велетню в міфах, скільки чумі, саранчі, щурам, які спричинювали світові катастрофи, завдяки своїй незчисленній кількості. «сукупність дрібного у великій кількості» – філософська сутність ментальності нації московитів, яка виразно проявилася в сучасній війні. Їхня дрібнота – в аморальності, жорстокості, стадному інстинкті, відсутності власної волі, рабській сутності.

- Чому вірш називається «[духи лісу і піль]»? Як ви розумієте цей міфологічний образ у творі? Учні читають і тлумачать рядки тексту. *«А ми зрослися зі своєю землею кольором одягу,/ шкірою, кров'ю та шляхом життя. Ми схожі / чимось на духів лісу і піль./ Їх часто можна побачити вперше й востаннє».* Після образу московитів поетеса створює образ українців – воїнів на фронті. Відбувається протиставлення чумі, саранчі і щурам (рашистам) – духів лісу і піль (українців). Образ пов'язаний з поняттям земля як Вітчизна, ідеться про нерозривний, тісний, саможертовний зв'язок захисників з Україною.

Ще один шлях прочитання сучасної мілітарної поезії – її компаративний аналіз у зіставленні з класичним твором подібного мотиву. Така методика дасть можливість актуалізувати здобуті раніше знання, засвоїти нові, уявити розвиток рідного письменства. Учитель задає учням параметри для зіставлення – юні

читачі знаходять відповідні рядки в обох віршах, тлумачать їхній смисл і виражальні засоби мови, доходять висновку про спільне й відмінне у творах.

Вважаємо за доцільне провести компаративне тлумачення творів «Ми за життя горіли в пеклі» Євгена Маланюка [2] і «Моє покоління» Павла Вишебаби [1, с. 13]. Їх ріднить образ ліричного героя (Ми) – це покоління вояків, незламне, страдницьке; також у обох віршах є образ довгої страшної війни. П. Вишебаба пише про наш час – російсько-українську війну першої чверті XXI століття. У ліриці Є. Маланюка – 1917-1920-ті роки, війна за Українську Державу першої чверті XX століття. Мотиви вогню, міці вояків, гніву до ворогів виражено обома поетами. Мотив вогню: у П. Вишебаби: «Моє покоління пише сльозами й вогнем сторінку» – у Є. Маланюка: «Ми за життя горіли в пеклі»; мотив міці вояків: «дивіться, які ми вперті, / дивіться, як сміємося прямо в обличчя смерті» (П. Вишебаба) – «О, незнищенна міць огнива!» (Є. Маланюк); ненависті до ворогів: «Дивіться, як ми лютуєм» (П. Вишебаба) – «Кров запеклася чорним гнівом» (Є. Маланюк). Запитаємо учнів, яке значення цих мотивів? Як звучить мотив героїзму, ризику для життя? Яким є культурологічний контекст віршів? Як поети зображують кінець війни? Доходимо висновку: за свободу треба боротися зі зброєю в руках – у цьому сенс віршів-автопортретів поколінь героїв відстанню у 100 років. Отже, тлумачення сучасної неоавангардистської мілітарної лірики має проводитися з урахуванням її філософії та стильової специфіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишебаба П. Тільки не пиши мені про війну. Київ : Вид-во Однієї Книги, 2023. 120 с.

2. Маланюк Є. Ми за життя горіли в пеклі. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=21142 (дата звернення 21.01.2025)

3. Чорногуз Я. «[dasein: оборона присутності]». Київ : Віхола, 2023. 128 с.